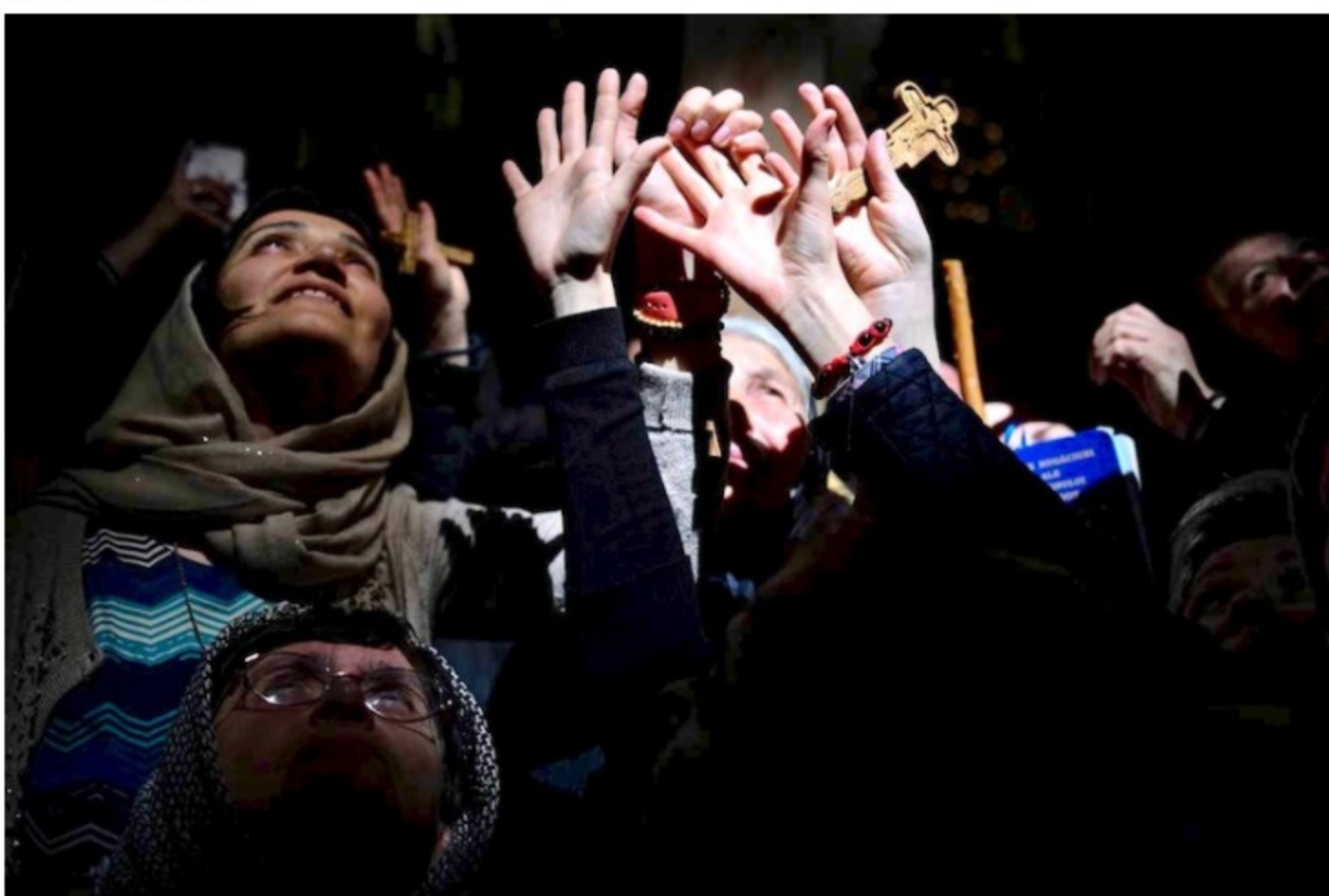

Το Ιερόν, μυστήριο και φόβος, στον Ρούντολφ Ότο

27 Οκτωβρίου 2020

Για το δοκίμιο του Rudolf Otto «Το Ιερόν – Για το ανορθολογικόν στην ιδέα της θεότητας και την σχέση του με το ορθολογικόν» (μτφρ. Ελένη Λαδιά, εκδ. Αρμός).

Του **Μύρωνα Ζαχαράκη**

Το σύνολο των πνευματικών τάσεων στην Ευρώπη του 18ου αιώνα που είναι γενικά γνωστό ως «Διαφωτισμός» επιχείρησε, μέσω της φιλοσοφίας, τη θεμελίωση ενός νέου χριστιανισμού, που θα είναι η θρησκεία του Λόγου (φυσική θρησκεία) και θα διαφέρει από τον πραγματικό, τον ιστορικό χριστιανισμό, όπως ήταν γνωστός ως τότε. Λίγο πολύ όλοι οι στοχαστές του Διαφωτισμού ενστερνίζονταν σε μεγάλο βαθμό την αναλογία φύσης και ανθρώπου, θεωρούσαν δηλαδή τη φύση ως κάτι που έχει βαθιές αναλογίες με τον άνθρωπο και τις κοινωνικές του σχέσεις, με αποτέλεσμα να οδηγηθούν στην άποψη ότι ακριβώς όπως ο χώρος των ουράνιων σωμάτων, έτσι και ο κόσμος του ανθρώπου υπόκειται σε καθολικούς νόμους. Έτσι, οι επιμέρους θρησκείες θεωρήθηκαν απλώς ως σύμβολα της αμιγώς ηθικής, οικουμενικής και φυσικής θρησκευτικότητας του Λόγου και ακριβώς γι' αυτό τον λόγο αναγνωρίστηκε η ισοτιμία τους και η αξία τους για την ηθική διαπαιδαγώγηση του ανθρώπου, οπότε και υποστηρίχθηκε ως αίτημα η ανεξιθρησκία.

Ο Διαφωτισμός του 18ου αιώνα προέβαλε μια λογοκρατική κατανόηση και ερμηνεία του θρησκευτικού φαινομένου, υποστηρίζοντας πως οτιδήποτε αξίζει να διασωθεί από αυτό, βρίσκεται στην ηθική.

Με την υποχώρηση του μεταφυσικού στοιχείου, ενισχύονταν έντονα το ηθικό. Αυτό έλαβε ιδιαίτερα μεγάλες διαστάσεις στη φιλοσοφία του Καντ, ο οποίος επεδίωξε την αποκάθαρση της (χριστιανικής) θρησκείας από καθετί υπερβατικό, κατασκευάζοντας ένα θρησκευτικό σύστημα που στηρίζεται αποκλειστικά στις αφηρημένες αρχές του καθαρού πρακτικού Λόγου, δηλαδή σε αρχές της ηθικής. Με σημερινή ορολογία, θα λέγαμε ότι οι Διαφωτιστές απέρριπταν το «γνωσιακό» μέρος της θρησκείας (μεταφυσική) και αποδέχονταν το «αξιακό» (ηθική). Με λίγα λόγια, ο Διαφωτισμός του 18ου αιώνα προέβαλε μια λογοκρατική κατανόηση και ερμηνεία του θρησκευτικού φαινομένου, υποστηρίζοντας πως οτιδήποτε αξίζει να διασωθεί από αυτό, βρίσκεται στην ηθική.

Ωστόσο, αυτή η επιδίωξη των Διαφωτιστών να αναγάγουν το συνολικό περιεχόμενο της θρησκευτικής εμπειρίας στην ηθική εμπειρία προϋπέθετε την πληρότητα και την αυτοδυναμία της τελευταίας, με τελικό αποτέλεσμα να αναγνωριστεί βαθμιαία, με τη βοήθεια της αρχαιοελληνικής φιλοσοφίας, η αυτάρκεια της ηθικής. Η ηθικότητα θεωρήθηκε ως κάτι σταθερό και ανεξάρτητο από τη θρησκευτική αυθεντία, διατηρώντας τη βεβαιότητά της ακόμη και ανεξάρτητα από την ύπαρξη του Θεού.

Ο Rudolf Otto (1869-1937) γεννήθηκε στο Peine της Κάτω Σαξονίας και σπούδασε στο Göttingen, Θεολογία και Φιλοσοφία. Από το 1917 έως το 1929 δίδαξε Συγκριτική Θρησκειολογία και Φιλοσοφία της Θρησκείας στο Πανεπιστήμιο της πόλης Marburg (Lahn), το οποίο είναι γνωστό ως κέντρο θρησκειολογικών και θρησκευτοφιλοσοφικών σπουδών.

Ως αντίδραση στον Διαφωτισμό, ο Ρομαντισμός του 19ου αιώνα έδωσε έμφαση στο υπερφυσικό στοιχείο, που είναι το ιερό, το βίωμα, και παρουσίασε τη θρησκεία ως μια προσωπική απόφαση που οδηγεί σε υπαρξιακή δέσμευση. Αυτό εκφράστηκε από τη φιλοσοφία του Κίρκεγκααρντ και από ορισμένους προτεστάντες θεολόγους, ένας εκ των οποίων υπήρξε και ο Ρούντολφ Ότο. Έχει υποστηριχθεί ότι αποτελεί τον σημαντικότερο θρησκειολόγο στο πρώτο μισό του εικοστού αιώνα (ενώ στο δεύτερο μισό, σημαντικότερος θεωρείται από πολλούς ο Μίρτσεα Ελιάντε [Mircea Eliade], με το έργο του *Το Ιερό και το βέβηλο*). Στην κλασική πλέον μελέτη του *Το Ιερόν* (1917), η οποία μεταφράστηκε στη γλώσσα μας χάρη στις εκδόσεις Αρμός και στην προσεκτική δουλειά της Ελένης Λαδιά, ο Ότο επιχείρησε τη αναθεμελίωση αυτής της βασικής για κάθε θρησκευτική εμπειρία έννοιας, στη βάση του συναισθήματος, παραμερίζοντας κάπως τη σύνδεση με τα διάφορα ηθικά ζητήματα και τον ορθολογισμό. Το ιερό, θεωρεί, είναι πάντοτε κάτι παραπάνω από αυτά. Είναι κάτι ασύλληπτο και μυστηριώδες, που φαντάζει σε εμάς ως κάτι αλλότριο («όλως άλλο»).

Ο Ότο εισηγείται μάλιστα τη λέξη «numinose» και ισχυρίζεται πως η επαφή με το numinose χαρακτηρίζεται από το συναισθημα της απόλυτης εξάρτησης που έχουμε για κάτι, το οποίο και νιώθουμε πως υπερέχει απόλυτα σε σχέση με εμάς («οντικό συναισθημα») και η γνώση μας γι' αυτό συναντά αμετακίνητους φραγμούς. Αν όμως η ίδια η λέξη προέρχεται από τους Τσίντσεντορφ και Καλβίνο, η έννοια της απόλυτης υπεροχής του ιερού είναι κάτι που ο Ότο δανείζεται από τον θεολόγο Σλαϊερχάμπερ, τροποποιώντας το συνάμα ώστε να αποτελεί τη «σκιά» ενός άλλου συναισθήματος, του φόβου. Είναι αυτό το συναισθημα που κάνει τον πατριάρχη Αβραάμ να λέει στον Θεό: «Εγώ είμι γῆ καὶ σποδός» (Γεν. 18, 27).

Το ιερό, θεωρεί, είναι πάντοτε κάτι παραπάνω από αυτά. Είναι κάτι ασύλληπτο και μυστηριώδες, που φαντάζει σε εμάς ως κάτι αλλότριο («όλως άλλο»).

Η ενέργεια του numinose χαρακτηρίζεται από το tremendum και τη majestas. Αυτά βιώνονται άμεσα από τους διάφορους θρησκευτικούς μυστικιστές, η οποίοι μιλούν για το θείο με μια γλώσσα γεμάτη παράδοξα και φαινομενικές αντιφάσεις. Σε αντίθεση με τους φιλοσόφους του Διαφωτισμού οι οποίοι, όπως επισημάνθηκε, εστίαζαν στα ορθολογικά και ηθικοπρακτικά αιτήματα που κατά τους ίδιους είναι παρόντα σε κάθε θρησκεία, ο Ότο αναδεικνύει περισσότερο τα μη έλλογα στοιχεία και τα μυστικιστικά της θρησκευτικής εμπειρίας: τον τρόμο, το δέος και την υποταγή μπροστά σε μια ανώτερη δύναμη που μας υπερβαίνει. Όπως έχει παρατηρήσει ο Μάριος Μπέγγζος, το παρόν έργο γράφτηκε κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, με σκοπό να δώσει απάντηση στο πρόβλημα της θεοδικίας, που ήταν τότε άμεσα επίκαιρο λόγω των πολεμικών φρικαλεοτήτων.

«Έτσι είναι λοιπόν τα ορθολογικά, όπως τα ανορθολογικά στοιχεία της σύνθετης κατηγορίας "Ιερόν", στοιχεία a priori. Και τα τελευταία είναι στον ίδιον βαθμόν, όπως τα πρώτα. Η θρησκεία δεν βρίσκεται στην υποτέλεια, στον σκοπόν και στο ήθος, δεν ζει από τα αιτήματα και επίσης το ανορθολογικός σε αυτήν έχει τις δικές του μοναδικές, αυτόνομες ρίζες στα κρυμμένα βάθη του ίδιου του πνεύματος».

Πρόκειται για μια κλασική πραγματεία θρησκειολογίας, που αξίζει να διαβαστεί από οποιονδήποτε ενδιαφέρεται για το φαινόμενο της θρησκείας.